

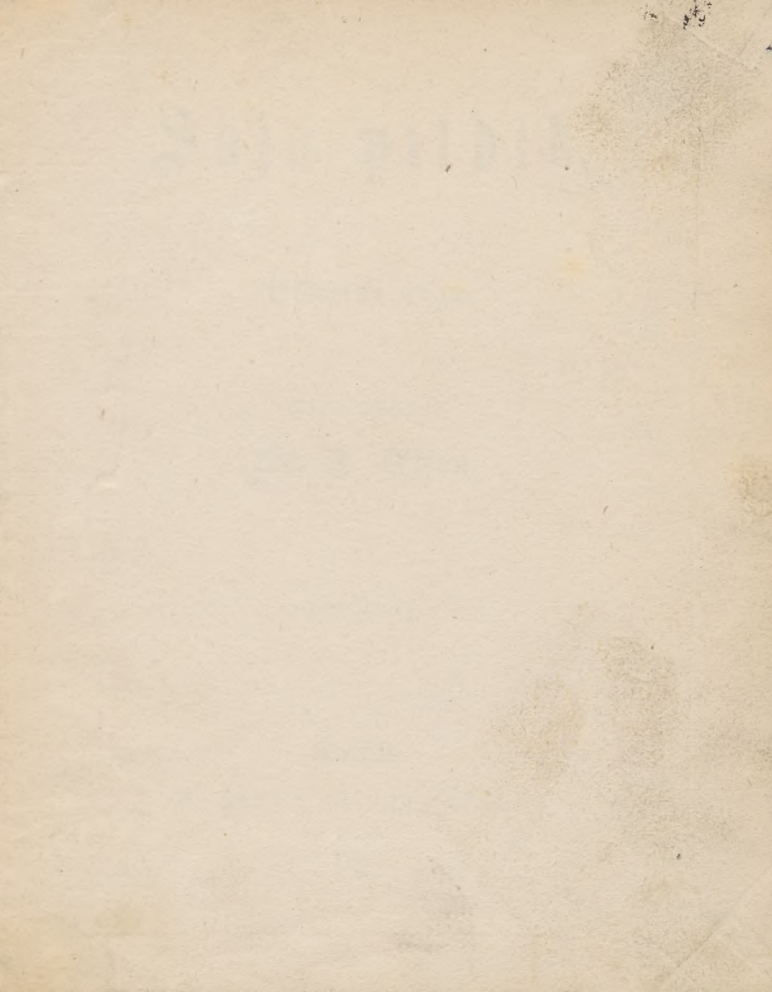
I. 2348.

~~AL 61~~

A 1375.

~~53~~

17.

Sõja pildid.

Esimene jagu.

Kirja pannud

M. J. Eisen.

Tartus.

M. Just'i kuluga trükitud.

1878.

Дозволено цензурою. — Ревель, 8. Ноября 1877.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

33535

Tartus, Schnaakenburgi trükk.

Balkani mäed, mis peaaegu kõigest Türgimaalt homiku poolt õhtu poole läbi lähawad, on sõdijatel, nagu praegusel ajal Wenelastel, peaaegu niisama suureks takistuseks ees, nagu Doonau jõgi, kui sügawamasse Türgi maa sisse ja Konstantinoopoli linna kallale maateed mööda minna tahetakse. Türglastel on niihästi Doonau jõgi kui ka Balkani mägestikud suureks rasuks; kui neil põhja poolsete naabritega sõda juhtub, siis on neil sedamaid juba loodud kindlad wastu panemise kohad kae pärast, kus neil kerge on wastu panna. Seda oleme Doonau jõest selgeste näha wõinud; peaaegu kaks kuud aega pidaswad Türglased Wenelai siin pool jõe kinni ja see oleks kes teab kui kaua wältada wõinud, kui Türglased mõistlikumad ja hoolsamad oleksiwad olnud. 12. Aprillil sai Türglastele sõda kuulutadud, aga Wene sõjawägi ei saanud Doonau jõest enne üle kui 9. Juunil. Kõige selle aja pidiwad Wenelased siin pool jõe waatama ja endid igal silmapilgul üleminemise wastu walmistama. Eigi kahe kuu pärast läks see wiimaks ometi toime, õnneks nii wäikese kahjuga,

kui seda keegi enne ette arvata oleks mõinud. Nii pea kui Wenelased Doonau jõest üle olivad ja kaunis hõlpsaste edasi jõudsiwad, tuli pea teine küsimine: Kuidas lähab lugu edaspidi; kas meil warsti jälle uus talistus ette ei tule? Kui kauaks ei wõi see meid meie wõidu teel finni panna? See kartus liikus nüüd Wenelaste südames ja need, mis seda kartust tegiwad, olivad Balkani mäed. Wäga hästi oli Wenelastel täada, et, kui Türklased neid hoolega walwawad, niisama kaua aega ehk weel rohkemgi kui Doonau jõe taga ootama pidiwad ja kui nad wiimaks üle mägede oleksiwad saanud, siis oleks selle pärast enne wäga palju werd pidanud ära walama. Balkani mäed on wäga kõrged ja üknes wäga arwa wõib madalamaid kohti leida, aga needgi on wäga kitsad. Üksnes üle seesuguste madalate, kitsaste kohtade wõib teine poole mägede saada. Nende kohtade pääle on ka siis teed tehtud, et üleminejal waewa kergitada. Seesugusid kitsaid kohti ja teesid on mägestikus ülepää wäga wäha leida. Kui waenlased seesuguste kitsade teede pääl nõuks wõtsiwad wastu panna ja enestele selle tarwis kantsiisid ehitasiwad, mis Wenelastel himmu oleks tulnud ära wõtta, kui palju werd ei oleks see siis maksma tulnud? Oleks suur sõjawägi korraga wõidelda mõinud, siis oleks ehk piisuttki kergem olnud, aga niisuguse kitsa tee pääl on

üksnes väikese hulga kaupamõidelda võimalik. Seda kõik tundsiwad Wenelased väga hästi ette ära. Eks nad ennegi juba Türgi maal ei olnud käinud ja eks aastal 1828 Türgi sõjas kindral Diibitsh üle Balkani mägede ei läinud, mis aga tüff väga raskest tööd oli, nenda et see Balkani mägedest ülemine mine temale „Sabalkanski“ auu nime tõi. See oli Wenelastel alles meeles, mis pärast paljugi siis ka selle korra arwasiwad, et ehk nüüdgi paremat lugu kätte ei tule. Ometi läks tänapäew aasta asi koguni teisiti ja kõik sündis nenda karmeste, kui seda keegi lootnud oleks, nenda et korraga sõnumid tuliwad, ehk küll weel mitte kuudgi aega sest saadik mööda ei olnud läinud, kui Doonau jõest üle saadi, et Wenelased juba üle Balkani mägede olla jõudnud. See wahwa mees, kes seda tähtsat tegu korda saatis, oli kindral Gurko. Sõja jutustustes, kus mõndagi isiaralikku ja imelikku tegu ette tuleb, on waewalt teist niisugust õnnelikku juhtumist ja ettevõtmist leida ja sellepärast tahame siis sest natuke pikemalt jutustada, kuidas see tal korda läinud.

See oli esimesel Juulil homiku wara, kui wahwa kindral Gurko kahetsjama rügemendi ratsameestega ja kuue bataljoni küttidega, Tirnowast, mis Wenelased mõne päewa eest ära oliwad võtnud, wälja läks ja esmalt Elena poole ruttas, mis üks väike kohale Tirnowast

keisrhomiku pool on. Kõige päält oli nüüd tarwis täada, kui suur Türglaste sõjavägi oli, mis, kudas kõneldi, Osman Basari ligidal pidi olema ja kas waenlastel teine pool Osman Basari abi kohe kääe pärast saada pidi olema. Et selle üle otsust saada, saatis kindral Gurko salgu ratsamehi wälja, kes Shumla teed Osman Basari pool järele pidivad waatama ja ettemaatlikult edasi minema. Pea puutusiwad Wenelased Türglastega kokku, kelle eest nad aga pea taganesiwad. Külap puhusiwad Türglased nüüd wist igal pool pasunaga, et nad Wenelasi jälle korra lüüa saanud. Tagasi tulnud ratsameeste käest sai kindral Gurko täada, mis ta täada soowis. Temale kuulutati, et Osman Basari ligidal umbes kuus tuhat Türglast olla ja et need kaugemale mägedesse ei ulatanud, jättis ta ühe jau üheksama loori mehi, kes temaga ligi tulnud oliwad, sinna maha, et nad Türglaste üle, kes Osman Basari juures oliwad, hoolega walwatsiwad ja tungis siis Türglastele selga pöördes julge südamega Balkani mägede poole edasi. Elena ligidal ühendas ta kõik omad sõjameeste jaud ja kahe sunni käiguga, kellest kumbgi ligi kuuskümmend wersta piff oli, oli ta Balkani mägede südames ja nimelt selle mäe selja jau sees, mis Elena Balkaniks nimetatasse. Wiimastest lähawad kolm kitsast teed Dunshati orgu, mis peaaegu üsna ühtepidi ühe teisega on. Keisrmiist

nendest kolmest teedest nimetatakse selle külla järele, mis ta teine pool otsas on, Hankõe või Hankõi kitsaks teeks. Kõige homiku poolsemat teed nendest kolmest hüüatakse Tsupantzi-Mesari kitsaks teeks. See juhtis olivad kindral Gurkol Balkani oru ristirahwas, kes iialgi täieste Türgi walituse alla ei ole heitnud ega nende ifet oma kaela wõtnud. Iga teed mööda saadeti üks jagu sõjamehed edasi. Kindral Gurko tungis isi läbi kitsaste Hankõi tee koha lõhustiku, mis mitmes kohas juuri kowernisi teeb. See oli liig kitsas suurtekkide ratastele ja mäe batareidele, mis ühes ligi olivad wõetud. Kõige pahema kitsa tee koha pääl puutusiwad kindral Gurko kütid bataljoni Türlastelega kokku, kes wist seda teed walwasiwad, aga nihiud Wenelaste äkilise ja ootamata tuleku läbi wäga ära kohutatud saiwad. Mitmed leidsiwad surma, palju saiwad haawatud ja kell iial wõimalis oli, see katsum, et plagama sai, et Wene wangi ei sattuks. Siin kui ka kase teise tee pääl leiti mõislikult walitsetud kochtade pääl batareide platšisi, aga Wenelaste õnne ei olnud sääl waenlasi ees vastu panemas, kes nende edasiminemist kinni panna oleksiwad püüdnud ja ääl juures kahju teinud.

Kindral Gurko oli liig karmeste Türlastele wõerfike läinud, kes sagedaste kaunis pifaldased on ja seejagist äkilist tulekut oodanud ei olnud. Hankõi kitsa

tee päält jõudis ta Tunsha orgu ja nimelt wäga tähtsa paika, see on Gsektshi külasse, mis Kasanlikist, Seni Sagrast ja Gski Sagrast peaaegu ühe wõrra kaugel on. Kasanlik on isiaranis selle poolest tähtjas, et ta Shipka kitsa koha suu juures on, kust tee Gabrowasse läheb. Shipka tee langes ka pea pärast Gurko üle mägede minemist Wenelaste kätte. Et jeda tähtsat teed oma kätte jälle tagasi wõita, tungiswad Türklased Augusti kuu esimese poole sees Wenelaste kallale, kes enestele sinna kindlad kantsid olivad ehtianud, aga wiie pääwase werise wõitlemise järele, kus Türklased wäga palju kahju saiwad, sest et nad nüüd ikna warjuta Wenelaste kallale kantside juurde lippusiwad, nagu Wenelased Plewnas nende kallale, pidiwad nad taganema ja Wenelasi rahule jätma. — Seni Sagra on Samboli tee ääres. Gski Sagra on juba Balkani mägedest wäljas Maritsa orus ja siit läheb mitnesse kohta palju kauba teesid. Et kindral Gurkol tiada oli, et tal abi järele tuli, wõttis ta korraka kõik kilm, see on: Kasanlik, Seni Sagra ja Gski Sagra kätte. Ühe jau Kasakaid saatis ta Seni Sagraisse, Gski Sagraisse aga salga ratsamehi. Kasanlik poolest sai kindral Gurko täadust, et nii hästi jäl kui ka Shipka tee pääl palju Türgi sõjamehi olla. Ta arwas sda- maid, et need sestjamaast sõjamäest on, kellega ta Osnan

Basaris koku oli juhtunud ja kes nüüd ühest teisest ära lahutadud olivad ja selle pärast pööris ta siis keskhomiku poole minemise asemel lääne poole ja tõttas läbi Tunsha oru Kasanliski, mis, nendasama nagu Seni Sagra ja Gski Sagra ära võetud saidvad. Ka Shipka tähtjas tee langes, nagu korra juba nimetatud, 7. Juulil Wenelaste kätte. Kindral Gurko võttis õhtul enne seda Shipka ära, 7. Juulil homiku wara tuli würst Mirski temale appi, mis pääle Türklased nenda käsile võetud saidvad, et nad kauem enam vastu panna ei julgenud, waid pea ära põgenesiwad ja kõik Wenelaste jauts maha jättsiwad. Nenda läks siis üle Balkani mägede minemine Wenelastel väga kergeste, lühedalt ja ilma suurema õnnetuseta korda ja mitu kitsast teed langesiwad Wenelaste kätte, ilma et mõne püssi ehk suurtükki kordagi lahti teha oleks tarwitanud. Kudas isienesestki mõista, tegi see sõnum kõigile Wenelastele väga palju rõõmu, liiategi et keegi lootnud ei olnud, et Balkani mägedest nenda hõlpsaste ja kergeste üle pidi saadama.

Sellamal ajal kui kindral Gurko üle Balkani mägede tungis ja teed järele tulijate sõjawäele lahti tegi, sündis Doonau jõe ääres ka midagi tähtsat asja ja see oli esimene Wenelaste suurem võit Türklaste üle; Wenelased võttsiwad 6. Juulil Nikoopoli linna ära.

Paar pääwa enne seda kui kindlus Wenelaste kätte langes, lastis kindral Krüdener seda suurtükkidega lasta. Türlklased olivad Nikoopoli kõrguste pääle tofina kantsiisid ehitanud, kust nad Wenelaste wastu paniwad. Nad olivad hakatuses Wenelaste poolest liig julged ja olivad sellepärast mõne pääwa eest kolm tuhat meest ära Plewnale appi saatnud. Kindral Krüdeneri üheksamas koor, kus wiies ja kolmekümne esimene jalawäe meeste diuision, neli ratsameeste rügementi ja neli suurtükkide brigadi oliwad, oli 26. Suunil Sistomost Nikoopoli kallale tunginud, ilma et wastu panemist hakatuses oleks leidnud. Kendasama wäha tatistust oli Rumeenia sõjawäe jaul ees, kui see paatidega üle Doonau jõe tuli ja Samawitis Türgi kallale astus. Küla on Widi jõe ligidal ühe künta otjas ja jääb elab enamiste Bulgaaria ja Rumeenia rahwas. Need tuliwad Rumeenlastele suure rõõmuga wastu, hüüdsiwad: „Elagu Rumeenia maa!“ ja tunnistasiwad sellega oma rõõmu Türgi walitsuse alt lahtipääsemise üle üles. Rumeenia sõjawäe jaud saiwad siin Krüdeneri koori pahema tiiwaga kokku ja aitasiwad seda 3. Suulil wõitlemises.

Wene sõjawäe keft kohast wõeti nõuks kindlate kohtade pääle tormi jooksta, Türlklased oliwad kaunis wahwad wastu panema. Sõdimine ja wõitlemine, mis

juba kellu nelja ajal homiku oli alganud, lõppes alles
 siis, kui ilu juba täieste pimedaks läks. Nüüd oli
 aga ka mõit Wenelaste. Türglased olivad igast küljest
 ümber piiratud, Doonau jõe pääle ei saanud nad
 minna, omastega ei lastud neid endid ka mitte ühen-
 dada ja selle pärast ei aidanud siis neil enam muu
 nõu, kui et Ahmet ja Hasjan pasha pidivad kuue
 tuhande mehega, kes weel järel olivad ja neljakümne
 suurtükiga Wenelaste alla heitma. Esmalt katsusiwad
 Türglased sõnumit wälja lautada, nagu oleksiwad nad
 ära põgenenud ja siis, kui kindlus nendest tühi olnud,
 homiku kellu seitse Bene lipp ülesse tõmmatud, aga
 pea tuli wälja, kudas lugu öiete oli. Türglased oli-
 wad korra linnas ja ei saanud enam wälja, nii wäga
 kui nad seda ka tahtnud oleksiwad; nii palju kui neid
 oli, kõik langesiwad Wenelaste kätte wangi, kes nüüd
 kindluse pääle warsti Bene lipu ülesse tõmmasiwad.
 Pääle sõja moona ja sõjawangide saiwad Wenelased
 siit weel midagi muud, mis igal pool mitte leida ei
 ole; linna juures olivad kaks Türki monitori ja need
 langesiwad nüüd, kui Wenelased linna ära võtsiwad,
 ühes Wenelaste omaks, kelle pää-töö nüüd neid ära
 parandada lasta oli, sest et nad wäga saanud olivad.
 Neid monitorisi võtsiwad Wenelased Doonau jõel wäga
 hästi tarwitada ja sellepärast anti warsti Kroonlinna

käsku, et säält Türlaste käest ära wõetud monitoride jauks madrusid pidi saadetama. Kui keegi Ahmet ja Hassan pascha käest küsis, miks pärast nad endid wangi annud ja mitte wastu taewast lasnud ei ole, anti wastuseks, et neil jeks käsku ei ole olnud. Ahmet pascha on seesama, kes sell ajal Sistowot walitses, kui Wenelased Simnitsa jõe juures Doonau jõest üle läksiwad. Ta oli oma sõjameestega Nikoopoli linna appi läinud, aga õnnetuseks ei aidanud see kõik midagi. Wene sõjawangi sattumisega pääsis ta Türgi sõjakohtu eest.

Suur oli keisre rõõmustus, kui temale Nikoopoli linna ärawõtmise sõnumit täada anti ja kuulutas seda omalt poolt warsti keiserinale. Nikoopoli walitseja Hassan pascha sai pea keisri enese ette lastud ja selle pääle sai tema ja ka teised sõjawangid ära Wene-maale saadetud. Ühe Türgi wangi käest küsis keiser midagi tõlgi läbi, aga ei saanud mingisugust wastust. Teise ja kolmandama küsimisega ei olnud paremat lugu; Türlane näitas nagu tumm ehk keeletu olevat. Kui keiser wiimaks tõlgi käest küsis, mis see tähendada, wastas see, et Türlasel täna tahtmist ei olla keisrega rääkida. Niisugused kangelased need Türlased ikka on! Hassan pascha räägib kaunis hästi Prantsuse keelt, on kaunis auupakkiv ja ei kaeba oma loo üle mitte.

Ta olla teinud, mis ta võinud, kauem vastu panna oleks täieste ilma asjata olnud, sest et ta selgeste ära tunnud, et ta jõud Venelaste vastu midagi ei oleks aidanud.

Nenda võttis siis kindral Krüdener 6. Juulil kindla Niskoopoli linna ära,*) kust Venelased rohket saaki saiwad, nenda et seda kõige esimeseks suuremaks wõiduks seni ajani olnud sõjas peab nimetama. Nii pea kui kindral Krüdener Niskoopolis asju pisut korra pääle oli ajanud, ei tahtnud ta sinna kauemaks paigale jääda, liiategi et ta nii hästi kottu kui ka Rumeeniaft mehi järele sai, kes linna walwada wõiswad. Kui ta Niskoopolist Plewnasse jõudis, oli õnn temast kadunud ja ta ei saanud enam wõitu, waid — löödud.

Pöörame nüüd jälle Balkani mägede, nimelt Shipka tee juurde tagasi ja vaatame, kuidas sääl lood pärast selle ärawõtmist läksiwad. Ilka selgemine ja selgemine hakasiwad Türglased aru saama, kui suurt kahju nad enestele sellega teinud oliwad, et nad Shipka tee Venelaste kätte andsiwad. Nii pea kui nad aru saiwad, kui wäga wähe wäge Venelastel sääl teed hoidmas oli, oli Suleiman pasha nõu filmapilk peetud, ta tahtis teed Venelaste käest tagasi ära wõtta ja kogus

*) Waata minust kirjutatud raamatut: „Niskoopoli linna ärawõtmisest“, kus selle üle rohkem lugeda on.

jeks umbes wiiskümmend tuhat meest koku; Wenelastele sellewastu oli temale waewalt wiisteistkümmend tuhat wastu saata. Suleiman pasha lootus Wenelasi ära wõita oli kindel ja ses magusas lootuses tungis ta 9. Augusti hommikul esimeste Wene kantside kallale, mis Wenelased oma warjufs sinna ehitanud olivad. Neis kantsides oli umbes kolmtuhat sõjameest ja neliskümmend suurtükki ja need hatafiwad nüüd Türglastele tubliste tuld wastu filmi sülitama, kes aga kõigest sellest hoolimata julgeste edasi tungisiwad. Kolm korda tungisiwad Türglased Wenelaste kallale, aga iga korra pani Wene suurtükkide tuli ja rahe sadu neid taganema, ilma et midagi kasu oleksiwad saanud. Wenelaste kahju oli selle pärast, et nad kantsides warjul olivad, wäike ja ei langenud enam kui kaksjada meest, Türglastel, kes lagedalt kantside kallale tungisiwad, aga suur.

Dö jõudis kätte ja kattis kõik oma tiiva alla, aga siiski ei jäänud Türglased rahule. Kui nad tüki aega puhanud olivad, tungisiwad nad uueste Wenelaste kallale ja nimelt selle koha pääle, kus Drel'i rügement oli. Suleiman pashal oli selle korra umbes kahekümmend tuhat meest kae pärast ja nendega tormas ta wiis tundi Drel'i rügemendi kallale, ilma et ometi sammud edasi oleksiwad saanud. Wiimaks tuli Brjanski

rügement appi, mis pääle Dreli rügemendil lugu ker-
gemaks läks. Kõige 10. Augusti pääwa wõideldi nii
hästi Wenelaste kui ka Türglaste poolest suure wah-
wusega, ilma et kumbgi edasi oleks saanud. Korra
näitas küll, kui saaksiwad Türglased natuke edasi, aga
see ei kestnud kuigi kaua, sest pea löiwad Wenelased
neid jälle tagasi. Selle pääwa lindsiwad korra umbes
kuusjada Türglast vastu taewast ülesse. Wenelased
oliwad maa alla püüsirohtu pannud ja kui Türglased
parajalt sinna kohta saiwad, pandi püüsirohtu põlema,
mis pääle Türglased vastu taewast lindsiwad, kust
tedagi enam termelt tagasi ei tulnud.

Wäewalt oli 11. Augustil ilm walgeks läinud,
kui Türglased uue jõuga ja wihaga Wenelaste kallale
tungisiwad. Iffa pahemaks ja pahemaks ähwardas
Wenelaste lugu minna. Kolmat pääwa pidiwad mehed
juba sõdima, ilma et neil suuremat puhkamise aega
oleks olnud, sest Türglased ei annud ka öösel palju
rahu. Kindral Stoletow pani oma meestega siiski
wapraste vastu ja ei heitnud meelt ära, kui Tir-
nowa poolt loodetud abi tulemata jäi. Mida kur-
wemaks Wenelased läksiwad, seda rohkem kaswis Türg-
laste rõõm. Wiimaks jõudis kindral Deroshinski küll
kindral Stoletowile ühe rügemendiga appi, aga mis
pidi see wiiekümne tuhande Türglase vastu palju ai-

tama, liiategi et Deroshinski wäga wäha sõja tarwibust ligi oli ja kindral Stoletowi meestel see ikka enam ja enam puuduma hakas. Kõige suurem puudus tuli pea püsfirohust kätte. Kui püsfirohu ja kuulid wõitlemises ära lõpewad, mis wõib siis weel teha! Tüti aega mürafiwad Wene suurtükid kantside sees weel wana moodi edasi, aga siis hakasiwad nad kord korralt ikka enam ja enam wait jääma. Nii pea kui Türklased seda aru saiwad, hakasiwad nad kahe kordse jõuga Wene kantside kallale tungima. Küll paniwad Wene lased wastu, mis nad tial wõisiwad, aga nende hulk oli Türklaste wastu liig pisuke ja selle pärast ei aidanud muud nõu, kui pidiwad mõnda kohta, mis nad kalli werrega ära wõitnud oliwad, Türklaste kätte jälle tagasi andma. Südame waluga waatafiwad kindral Stoletow ja Deroshinski päält, kudas Wene wahwad sõjamehed ikka enam ja enam taganema pidiwad. Üksi filmi waatafiwad nad pilafilmiga igasse külge, kas kuskilt neile abi tulemas ei ole. Aga wana sõna ütleb: „Kui häda kõige suurem, siis abi kõige ligem,“ ja selle tõendust wõis ka siin ära näha. Armuline taewa Isa ei tahtnud wahwaid Wene poegi mitte häda jässe jätta ja selle pärast saatis ta abi, kui kõik lootus juba lõpemas oli. Korraga tuli kindralidel ette, nagu kuulefiwad nad põhja poolt küljest müdinat ja tumeda

häälesid. Ei olnud sest saadit kuigi kaua aega weel mööda läinud, kui kindral Stoletow aru sai, et see müdin ja need hääled abimeestest tulivad, kes nüüd paistma hakasivad. Röömu pisarad tulivad kindralidel ja soldatitel filmi ja kindral Stoletow tänas walju häälega taewast selle abi saatmise eest, sõjamehed selle wastu aga tõstsid häält ja hüüdsivad ühtlasi waljuste hurraa hurraa pääle. Weel natuke aega läks mööda, kui kindral Radetski ratsamehed juba sinna jõudsid, kellel warsti jalamehed ka järele jõudsid. Küll wõisid need wist wäsinud olla, ilma puhkamiseta olid nad kahetsatümmend seitse wersta maad ära käinud, aga kõigest sellest hoolimata tormasid nad sedamaid Türglaste wastu. Uus werine wõitlemine algas ja kui päike õhtul looja läks, oli kindral Radetski kõik kohad jälle tagasi wõitnud, mis Türglased Wenelaste käest ära olid wõtnud.

12. Augusti homiku ei lasnud Wenelased Türglaste enam eneste kallale tungida, waid tungisid nende pääle. Oh Türglastele Shipta külast jälle uut abi juurde oli tulnud, ei saanud nad Wenelast enam tagasi tungida, ometi olid nad ka nenda agarad, et nad Wenelastele kaunis suurt kahju tegiwad. Kindral Dragomirow, kes ratsa igal pool waatamas ja korrale säädimas käis, juhtus õnnetuselt liig Türglaste ligibale,

ilma et seda isi tähele oleks pannud. Need olivad seda koe näinud ja katsusiwad nüüd kindrali elule otja teha. Korraga trehwas tema jalga waenlaste kuul; ta langes hobuse seljast maha ja ei saanud ennast enam liigutada.

13. Augustil läks werine wõitlemine edasi, kus sõja õnn pea ühel, pea teisel pool oli. Türglaste käes olivad ifka alles mõned seesugused kohad, kust liig fergeste ja hõlpsaste Wene wäele pahemal pool küljes lahju wõis teha. Kui asi korda pidi minema, oli tarwis neid säält ära ajada, mis aga ometi mitte ferge töö ei olnud. Kindral Nadetski wõttis seda enese pääle, sai ka tõeste need kohad Türglaste käest kätte, aga õnnetuseks ei kestnud see kaua. Wene wägi oli liig wäike, Türglastel aga juur. Et ära wõetud kothi tagasi oma kätte saada, saatsiwad Türglased katkestumend tuhat meest Wenelaste wastu. Nii kangeste ja wahwaste ka Wenelased wastu paniwad, ei aidanud wiimaks ometi muu nõu, kui pidiwad taganema. See õnnetuse juurde juhtus ka weel teine uus õnnetus. Wahwa kindral Deroshinski sai wõitlemises surma. Siiski löiwad Wenelased Türglased, kes uueste nende kallale tungisiwad, tagasi ja kui õhtu kätte tuli, olivad mõlemad sõjawäed jälle peaaegu wanapaikade pääl. Selgeste sai Suleiman pasha aru, et ta Wenelaste üle fiin

Shipla tee pääl mitte wõitu ei saa, kus ta juba mõnda tuhat meest kautanud oli ja selle pärast wõttis ta hääks nõuks ja jättis wõitlemise järele, miska ta selgeste üles tunnistas, et Wenelased wõitjaks olivad jäänud. Neil oli see ka üsna õnneks, sest kui wõitlemine veel edasi oleks wältanud, kes teab, kuidas siis lugu oleks wõinud minna, Wene soldatid olivad juba väga wäsinud ja neil oli iga filmapilguga libe kätte tulemas.

Mõneks ajaks jäiwad Türlased rahule, aga kord korralt tuli neil uus himmu sisse Shipla teed oma kätte hõkuda, mis pärast nad uueste Wenelaste kallale rippusiwad. Nenda sündis siis, et Türlased 5. Septembri õösel salaja Wene parema tiiva poole tungisiwad ja St. Nikolai kalju otsa saada katsusiwad, aga Wenelaste õnneks oldi parema tiiva pääl Türlaste tulemisest ometi aru saadud. Wolhüünia rügemendi ülem Shandetski, selle käsu all sõjamehed olivad, käs kis kõik walmis panna ja waenlasi oodata. Esimese kättide kompanii ülem, kapten Ostapow lastis Türlasi wiiekümne sammu pääle enese ligi tulla, mis pääle ta neile sell kombel tuld anda lastis, et need ära põgenema pidiwad; see sündis kellu wiie ajal hommiku. Selle pääle tungisiwad Türlased veel kaks korda Wenelaste kallale, saiwad aga tagasi lööbud ja taga-

nefiwad siis kellu üheksama ajal täieste. Kõige vähem kippusiwad Türglased Wene wäe kesk koha kallale ja jätiswad seda juba kellu kaheksama ajal homiku hoopis rahule; kõige mihasemalt mõideldi aga St. Nikolai kalju pääl, kus mõitlemine juba kellu kolme ajal homiku alganud oli. Suurtes sallades ronisiwad Türglased kalju otša, wiskasiwad ja loopisiwad käsi granat kuulisid ja haqasiwad ligi mõetud kantsi korbidega enestele kindlat wastupanemise paika ehitama. Ehk Wene suurtükid küll tubliste tuld andsiwad, jäiwad Türglased ometi oma uue koha pääle ja tõmmasiwad koguni kalju otšas kellu kuue ajal homiku walge lipu ülesse, kus punane poolkuu sees oli. Matusefeks ajaks jäiwad Wene suurtükid wait ja haqasiwad siis uueste Türglastele tuld andma. Wastu löunat saiwad aga Türglased kalju otšast ometi maha aetud ja kaks Chitomiri roodu ja üks Wolhüünia rood tegiwad neile peaaegu täieste otša pääle; kõik mäe külq oli langenud waenlasi täis; neid mõis umbes kolm tuhat olla. Hakatuses wiis ülem Tjashelnikow mehi waenlaste wastu wälja, kui see aga haawatud sai, wõttis Wolhüünia rügemendi ülem Hilkow juhatusst enese pääle. Wene suurtükkide mehed oliwad wäga agarad ja hakkajad, isiäranis neljateistkümnema brigadi ülem Hoffmanni neljas batarei ja langenud kindral-adjutandi würst Meschtscherski esi-

mene batarei. Meishtšherški surma järele wõttis leitnant Shudorin walitsust oma kätte ja ajas kaks Türlaste tormi poolsewat salka laiale, sai aga isi ometi pea haawatud. Wenelaste lahju oli suurem, kui seda hakanuses kuulutati; kolmkümmend üks ohwitseri ja umbes tuhat soldatid on pärast wõitlemist sõjamäest puudunud. Haawatute hulgas oli ka kindralstabi ülem Rennerfeldt.

Ülem juhatus Türlaste wastu panemisel 5. Septembril oli kindral Rabetški oma käes. Mõneks päewaks jäiwad Türlased jälle rahule, aga 9. Septembril homiku kellu üksteistkümmend hakanwad nad uueste õnne kutsuma. Sälle alustasiwad suurtükid mõiramiist ja saatasiwad kuulide rahet St. Nikolai kalju pääle, mis kellu üksteistkümmend pääle hakkas ja mõne tunni kestis, kunni Wenelased neid wiimaks wait jääma sundisiwad.

Sga pidi katsumasiwad Wenelased kohe juba Shipta lahingi hakanuses haawatute eest truniiste hoolt kanda; nad oliwad kolm sidumise paika walmistanud ja pääle selle oli weel Gabrowas isiaralik laatsaret. Esimene sidumise paik oli $2\frac{1}{2}$ wersta eest otjast kangel, kus wõideldi; teine werst maad kangelmal ja pääsidumise paik poolteist wersta selle taga. Kaks esimest sidumise paika oliwad üsna sõdijate ja batareide taga; esimene

neist oli St. Nikolai mäe ääres ja just waenlaste tule all, kes teiste mäe künASTE otjas olivad, nenda et haawatuid üksnes ööse edasi mõis wiia. Haawatute haawade kinni sidumine sündis alalise tule all ja juba 9. Augustil sai ühe sidumise paiga pääl arst Ugrjumow isi haawatud. Kui öösel wastu 11. Augusti waenlasted ligidamale tulivad, jäiwad mõlemad sidumise paigad üsna Türlaste tule kätte, mis pärast nad natukesi taganema pidivad. Üheksama ja neljateistkümnema diviisid haawatute tallitajad tungisid kõige kaugelema tule kätte ja tõiwad haawatuid lardetawate tohtade päält ära, kus juures aga ka mitmed isi oma truuse ohwriks langesiwad. Kui kõige nende tohtrite ja arstide nimesid nimetada tahaks, kes kõige agaramad olivad haawatute eest hoolt kandma, siis peaks kõiki nimesid nimetama, kes jääl olivad, neid oli esimese sidumise paiga pääl kakskümmend kolm, pääsidumise paiga pääl kahatuses kahesja, pärast kümme ja Gabroowa laatsaretis kümme, kuhu 14. Augustil prohwessor Schlisasowski nelja abi arstiga weel juurde tuli.

Wäga agarad nii hästi haawatuid kui ka arstisi aitama olivad mitmed halastajad öed. „Punase risti“ alaline abi kõige suuremas hädas ja kitsikuses tuli siin õige nähtawale. Kõige puudulikum haawatute hooletandmise juures oli nende edasi wiimine, sest et laatsa-

reti wanfritest pea nappus kätte tuli ja igapäised wanfred haigete ja haawatute hääls kõlbada ei taha.

Haawatute ärawiimine sõdimise paigalt algas juba esimesel lahingi pääwal 9. Augustil ja 11. Augustil wältas see Gabroowa laatsaretist wahet pidamata kinni 20. Augustini edasi. Esimese wooriga wiidi wiis sada kolmkümmend kahetsa, teise wooriga seitsekümmend kahetsa, kolmandama wooriga kahetsa sada wiiskümmend kolm, neljandama wooriga kolm sada kakskümmend üis, wiierendama wooriga kolm sada kolmkümmend neli, kuuendama wooriga kolm sada seitsekümmend kolm meest ehk nenda üleüldse kakstuhat nelisada üheksakümmend seitse meest, kelle hulgas üheksakümmend kahetsa ohwitseri oli. Kõik need haawatud saiwad esiotsa Tirnowa, Sistówu, Simnitsa ja Gorni-Stuudeni wiidud, kust neid pea jälle edasi saadeti Wene maale.

Augusti kuu wiimaste pääwade sees saiwad Wenelased Türglaste pääle ka Poowatshis wõitu ja wõtsiwad selle ära. Poowatsh on ühes kitsas orus, kelle ida ja lääne kaunis kõrged mäe künkad on. Dsma jõgi jookseb pikuti sest orust läbi. Ida poole säält, jee on, säält küljest, kust Wenelased tuliwad, on jõe ligidal umbes kolmsaja jala kõrgune kalju rind. Maantee Selwist Poowatshi lähab selle kalju rinna ida poolse otsa takka ümber ja jõuab siis Dsma orgu, kus ta

jõeſt Soomatſhi juures üle lähab. Eääne pool linna on weel kaunis pilt mäe künkas, umbes sada jalga kõrge ja walitseb jõe äärest edaſi minewat Plewna teed. Mäe künkad lähawad laugu ülesse ja nende külgede pääl on osalt puud, osalt jälle vähemad põõsad. Türl-lased oliwad enestele ſiia kantsiſid ehitanud ja warjuks kraawiſid ette kaewanud. Mäe rinna ida pool otſas, jääb kus Selwi tee orgu jõuab, oli Türl-lastel suur kants; kaudemale paremale poole — Wene külje päält waadata, — oliwad kaſs kantsi, kus aga üksnes jalamehed ſees oliwad. Kaudemal lääne pool oli üks kants, kus rohkeſte ſuurtüki wäge ja ka jalawäge ſees oli. Türl-laste pää-ſuurtükki wäe jagu ei olnud mitte talju rinna pääl, waid ſelle taga madalamas mäe künkaſte pääl. Ida pool mäe künkaſte taga oliwad Wenelased, ilma et Türl-lased ſeda näinud oleſſiwad, kuſt nende hooletuſt näha wõib, 21. Auguſti õhtu hulga sõjawäge kogu kogunud. Sääb oli teine ja kolmas jalawäe diwiſion, kindral-majori Dobrowolſki tüttide brigad, Rſhowſki bataljon, kaſs Kaſſakate rügementi ja hulk kindral Skobelew mehi. Suurtükki wägi oli kümme batareit ja kaheſkümmend ſuurtükki suur. Pääle ſelle oli tükk maad Selwi pool üks jalawäe rügement weel tagawara wäeks. Kõik sõjawägi oli kindral Imeretiński ülema juhatuſe all. Wõit

lemisest wõtsiwad umbes kakskümmend kaks tuhat meest ja kahetsakümmend suurtükki osa. Parema tiiva juhataja oli kindral Dobrowolski, pahema tiiva juhataja kindral Skobelew.

Kui ilm 21. Augustil pimedaks läks, olivad Wenelased oma sõjawäe jaud ida poolsete mäe kün-
gaste taga kofku kogunud, mis nende wahi tulesid waenlaste silma mitte paista ei lasnud. Veel öösel sai suurtükkide wäe jauts kün-
gaste otša mulla kantsisid ehitadud, kelle taga batareid, nii pea kui kuu tõusis, oma paiga pääle pandud saiwad. 22. Augustil homiku kellu kuus hakasiwad kahetsakümmend suurtükki korraga kolme kunni wiie tuhande sammu kauguselt waenlastele tuld andma, mis Türlased sugugi oodanud ei olnud. Alles poole tunni pärast hakasiwad Türlased wastust andma, aga siiski kaunis pikkamisi. Türgi kuulid olivad küll hästi sihitud, aga ei läinud suuremalt osalt lahti. Kellu seitse hakkas jalawäe tuli parema tiiva pääl, kus kindral Dobrowolski küttide brigade jalawäe kantside kallale tungis. Siia lastsiwad Wene suurtükid oma tuld kofku, aga ometi pidas Türgi jalawägi wastu ja ajas esimese korra küttsid tagasi, nenda et kellu kolm weerand üheksa teine jalawäe rügement küttildele appi pidi saadetud saama. Kellu pool kümne ajal läks Nawinski rügemendil õn-

neks kantside taha lõhustikku tungida ja kui kell kümme oli, nägiwad Türklased endid sunnitud olewat kantsiid Wenelaste kätte jätta ja taganeda, nenda et Wenelased nüüd kalju rinna homiku pool otjas kallale tungida wõiswad. Natukeseks ajaks jäi tuli wait, aga umbes kellu pool üheteistkümmne ajal algas ta uueste Wene pahema tiiva pääl, kus Skobelew oma jalamehi Türklaste kallale mäe rinna pääle wiis. Wene suurtütid andsiwad Türklastele hirmsaste tuld, mis pärast Türklased pea ida poolse kantsi Wenelaste kätte jätsiwad ja selle läbi oli sest küljest tee Scowatshi Wenelaste käes. Muijal mäe rinna pääl pani Türgi jalawägi ometi wapraste wastu ja lõuna oli kell juba üks, kui Skobelewi kümnes bataljon ida poolse poole mäe rinda täieste omma kätte sai. Sälle jäi natukeseks ajaks wõitlemine seisma. Palawus oli nenda suur, et, kui Dobrowolski edasi tungis, sada meest sellest maha jäiwad, mis pärast siis jalameeste edasitungimist filmapilguks seisma jäeti, et sõjamehed pisut hinge taga saada ja puhata wõiksid. Nüüd läksiwad Wene suurtüki mehed esimese koha päält ida poolsete mäe küngraste otja, et selle kantsile, mis Türklastel lääne pool weel oli, seda mõnufamine walu anda. Kellu kahe ajal oliwad Wene batareid oma uue koha pääl ja hakasiwad hirmsaste Türklastele tuld andma,

nenda et Türgi kantsi walitseja suurtükka säält seest ära wiia ja lääne poole mäe künkaSte otja wedada lastis, et säält teiste Türgi suurtükkidega ühtlasi Wenelaste wastu panna. Seda nähes armastiwad Wenelased, et Türgi kantsi walitseja kantsi kauem oma käes pidada ei wõi ja suurtükka üksnes selle pärast tagasi saatnud on, et nad Wenelaste kätte ei langeksiwad. Selle pärast ei tunginud Wenelased mitte kallale, waid andsiwad üksnes kõigest jõust tuld. Pea wõis ometi ära näha, et Türgi jalawäel sugugi tahtmist ei olnud taganeda ja et ta ennast palja suurtüki tulega ära ajada ei lase. Skobelew andis selle pärast kellu kolme ajal jalameestele käsku kallale tungida. Türlased paniwad ometi wastu ja wõtsiwad kallale tormijaid Wenelasi kange püsilaskmisega wastu. Kõige wihasem wõitlemine algas nüüd alles. Mitu tundi wälitas wõitlemine, ilma et Wenelastel korda oleks minna tahtnud Türlaste seisja paika ära wõtta ja alles kellu kuue ajal saiwad nad asjaga nenda kaugele, kui parema tiima päält ja tagawara wäest abi juurde tuli ja kants igast küljest juba ümber piiratud oli, et see wiimaks nende kätte langes. Türlased taganesiwad, aga Wenelased ei läinud neid enam taga ajama, sest sõdijad oliwad wäga wäsinud ja wõitlemise läbi segamine läinud, kuna Plewnast Türlastele abi juurde tuli.

Nenda kaua kunni pimedaks läks wälgas fuurtüffi ja püüsi lastmine edasi, ilma et keegi enam kallale oleks tunginud. Wõitlemise lõpetuses jäi mäe rind ja Poo-
watshi Wenelaste kätte, Türglased selle wastu jäiwad
lääne poole mäe tüngaste pääle ja walitsefiwad Poo-
watshi-Plewna teed nagu ennegi, Wenelased aga sai-
wad Poowatshi-Tresteniki tee eneste kätte ja wõisfiwad
endid selle tee pääl igal ajal Plewna juures olewa
Wene sõjawäega ühendada.

Plewna linna katsufiwad Wenelased sell ajal juba
ümber piirata ja wõitlefiwad enamiste iga pääw Türg-
lastega. Kange Wene fuurtüfide lastmise läbi läks
linn wiimaks põlema ja Türglastel oli kustutamine
wäga raske. Wiimasel ajal ei ole Wenelased küll
palju enam edasi saanud, sest Türglased katsufiwad
igal pool kõigest jõust nende teed kinni panna, aga
siiski ei tagane nad nende eest, waid wõidawad neid
järgeste, et pea seda juurema jõuga edasi tungida,
kui Türglasi enam nii palju ees ei ole. — Olgu siis
nendest mõnest Wenelaste wõidu sõnumist seks korraks
küll. Kudas Wenelaste käsi edaspidi sõjas saab käima,
eks meie sest ka siis edaspidi kuulda saa.

